

27. A DELMAR

La collita de blat necessita el treball coordinat d'un equip de persones. A més, amb l'existència del delme, el conreador no fou l'únic interessat. El govern del rei, l'església personificada en el capellà de la parròquia, a més del bisbe i els canonges, i el detentor del domini de la terra; tots esperaven la seva part de la producció. [Fig. 181]

A diferència d'altres impostos que hem tractat, el delme taxa la producció i així disminueix els ingressos d'un agricultor pagès de dues maneres: confiscant una part de la seva producció i, després, quan la part confiscada està venuda, competint amb el que l'agricultor volia vendre. Tanmateix, mentre hi ha ben poc de pintoresc en el tema d'impostos, el procediment de la recollida del delme sí tenia aspectes cerimonials i curiosos.

Imagineu la complexitat de l'operació.* Al moment de la collita d'un cultiu afectat havien de ser citats, a més dels treballadors adients, els *delmers* del rei i de l'església i el representant del senyor feudal, el *baró*, si n'hi havia. Per llei, l'agricultor havia d'esperar aquests personatges fins a dos dies

(la durada del temps depenia del producte) abans de treure el producte de l'era o camp, malgrat el temps, condició del cultiu o els seus altres treballs.

El delme del gra

Com exemple, diguem-ne que es tracta d'un camp de blat, el producte estrella de la dieta dels mallorquins. A més ens resulta d'enteniment fàcil, ja que la quota del gra i llegums en concepte de delme era del 10%. La data és posterior a 1315, any en què es normalitzava a la fi la repartició de les quantitats recaptades amb l'acord del *Pariatge*, que significava porcions iguals, entre el bisbe de Mallorca i el monarca. La part del baró, en principi, igualava la

(*) Els càlculs i detalls dels procediments del delme aquí exposats són derivats en la seva gran majoria del treball "Fiscalitat i Producció Agrària: La percepció del delme a Mallorca" de Josep Francesc López i Bonet, al llibre *Comprar, Vendre i Pagar el Rei, Els impostos indirectes al Regne de Mallorca (segles XIV-XV)* El Tall editorial, 2006. pp. 71-115. La claredat de la seva explicació és admirable i exemplar.

Existeixen moltes il·lustracions medievals de pagesos colpejant els arbres per fer caure els fruits de diversos arbres, entre ells les glans per engreixar porcs. Aquesta collita probablement era lliure d'impostos i taxes, però no ens sorprendria si qualsevol administració inventés un giny per fer-ho pagar d'alguna manera. [Fig. 182]

suma de les parts del rei i de l'església, sense canviar la ràtio.* Diguem que aquest camp està a una zona *senyorial*, on l'emfiteuta paga la *tasca*.

És una escena típicament medieval amb procediments formals i plena de detalls, que comença amb l'espera dels delmers. Tots presents, sigui la divisió del gra en 40 mesures (per aquest exemple).

Quaranta mesures perquè hi havia 4 possibles perceptors i el delme representava el 10% de la collita. El quart perceptor fou la parròquia que rebé la *primícia*, sempre un 25%, en aquest cas, del 10% que constituïa el delme de blat. Treta una mesura, la primera, per la parròquia, tot seguit se separà la resta en 3 munts de 13 mesures cadascun. D'aquests 3 munts, les primeres deu mesures de cadascun eren del pagès.

D'allò que quedava en cada munt, tres mesures, se'n segregava una que era el delme pròpiament dit, un total de 3

mesures de 39. Aquestes tres mesures de delme havien de ser dividides al 50% pel rei i 50% per l'església, o, a vegades, 25% pel bisbe i 25% pel capítol de canonges. Fins ara s'havien tret un total de 30 mesures pel conrador i 3 mesures més pel delme.

Encara queden dues mesures en cadascun dels 3 munts. Una mesura de cada munt era segregada en concepte de tasca, la part pel senyor. Com que es tracta d'un camp de gra, se seguia amb l'extracció de les últimes tres mesures per pagar els que havien fet la feina de la collita; pels *baleigs*, les *espigadores*, l'alimentació de les egües de l'era i, al final, per les *badadures*. Aquestes últimes extraccions corresponien evidentment tan sols als cultius de gra. A la fi no quedava res al camp o a l'era.

Si el procés sembla difícil d'entendre, vegem què en diu l'historiador López Bonet

en el seu treball: "la distribució no era tan clara quan es tractava de subemfiteutes, d'arrendaments en el reialenc o en porcions eclesiàstiques, ni tampoc en aous explotats en règim de parceria o bé pel propi senyor al·lodial mitjançant colons o mà d'obra contractada [...] Aquesta diversitat de situacions (i altres qualssevol més complexes que poguessin presentar-se) portaren a elaborar règims extraordinàriament subtils i complexos que han de vulnerar en ocasions la pròpia doctrina decimal generalment acceptada" (2006, p. 92).

Aquí, evidentment hem simplificat el tractament per fer més bé una il·lustració d'un assumpte força complex.

La complicació i laboriositat d'aquesta recaptació podria explicar perquè relativament pocs productes foren subjectes al delme a Mallorca, un territori petit, amb collites no gaire grans. En teoria, quasi qualsevol collita, animal o vegetal, podia ser-ne afectada, però els delmers o recaptadors foren compradors del delme, no gent adscrita a cap administració, i l'operació havia de ser profitosa per ells. Senzillament, si ningú no pujava pel contracte no hi havia recaptació.

Els productes acostumats foren cinc: blat, que comprenia forment, ordi i mestall a més de llegums; oli d'oliva; vi; hortalisses (que inclogueren farratges), i bestiar. En llocs o temps concrets s'imposaven altres delmes puntualment sobre el formatge o el peix, per exemple, però l'afectació durava poc temps.

El procediment no podia ser igual per totes les collites. En el cas de la verema, per exemple, la captació es faria a la verema o al celler; per l'oli, al camp o a la tafona, segons un acord dels delmers. Existia la possibilitat de fer-ho en ambdós llocs. Per hortalisses com la lletuga, per exemple, solien delmar-les encara a la terra, ja que no podia haver-hi demores una vegada collida. Quant als animals, un cop sacrificats per la carn, havien de tenir un procés del tot diferent.

L'oliva, originària del Mediterrani, és avui un dels cultius més extensos del món, de Califòrnia a Java, amb uns 9,6 milions d'hectàrees. El seu nom és l'origen de la paraula per 'oli' en moltes llengües, no tan sols la nostra. A la Mallorca cristiana fou cultivada principalment en terres pendents i rocoses, freqüentment propietats de cavallers o honors, on la lentitud del procés no importava tant com a per pagesos emfiteutes amb poc marge entre el benestar i la ruïna. [Fig. 183]

El procediment en les altres collites

L'oli

Per l'oli el percentatge del delme era del 8% o 2 parts de cada 25. En aquest cas la porció de la parròquia fou del 2%, per al baró, si n'hi havia, el 5%, i per al rei i la diòcesi, 0,5% per cada un.* El lloc de delmar seria concertat entre els interessats, però hi havia més capítols de reglament si s'havia premsat abans de delmar i calia presentar comptes de l'oli obtingut. No tothom tenia tafona i les altíssimes quantitats d'oli registrades a vegades a Binissalem podien reflectir olives tretes d'altres municipis i premsades en aquesta vila.

(*) Aquests són els percentatges donats per López Bonet al treball citat, a la p. 111, encara que no sembla consonant amb els principis generals de repartició del delme d'oli. De fet, en un altre article, "Dominis seculars, patrimoni eclesiàstic i rendes decimals a la Mallorca Cristiana", a la revista *Mayurqa*, 22:1, 1989 (p. 360) el mateix autor assigna 2% a la parròquia, 4% al baró, i 2% a parts iguals pel rei i la diòcesi, en situació idèntica: una propietat senyorial i després del Pariatge, és a dir, post 1315.

(*) Tan sols el primer *senyor*, el del domini directe, percebia tasca, que era segregada al mateix moment que el delme. Altres persones en la cadena de propietat podien tenir dret a un cens damunt la propietat en forma de gra, però aquestes quantitats eren tretes després, de la part que corresponia a l'agricultor pagès.

Tot el món bevia vi abans que hi hagués tècniques per assegurar un subministrament d'aigua sa, i molt pocs no pagaven algun impost pel privilegi. Probablement, la qualitat era sovint mediocre i el producte es perdia si no era consumit ràpidament. [Fig. 184]

El vi

El vi també pagava primícia i la raó del delme fou del 9'09 per cent o 1 de cada 11 mesures, que en aquest cas solien ser somades (que s'aproximaven als 99 litres). Les quantitats respectives esdevingueren complicades: per la parròquia 1,515%, pel baró 4,545% i pel rei i diòcesi 2,272% cada un. En aquest cas les parts corresponents són més fàcils de comprendre així: dels 33 (3 x 11 mesures), 1 part per la parròquia, 3 pel baró i 1'5 pel rei i per la diòcesi. Essent un líquid, seria més fàcil de mesurar així també.

La porció delmada del rei havia de ser emmagatzemada al celler del rei per reglament des de l'any 1351, el que fa pensar que segurament hi havia un antecessor a Binissalem del ben conegut celler del rei construït als voltants de 1415

o, tal volta, abans el rei guardava la seva porció al celler del bisbe? En un notícia citada per Rosselló Vaquer de l'any 1373 es parla d'una taula de carnisseria, "i pati [...] confrontant amb la taula de Pere Figuera i el celler reial." (RRV2, p. 25). Ja hi havia cellers del rei a diferents pobles al segle XIII i és inconcebible que no n'hi hagués un al segle XIV a una vila vinatera com Binissalem.

Les hortalisses

El percentatge del delme de les hortalisses, del farratge i, on n'hi havia, del lli, el safrà i la canyamel, depenia de la quantitat del sembrat. Per quantitats menors el percentatge era del 7,69% del producte o una part de 13; 3 parts de 39. Per la parròquia hi havia un 2,5%, pel baró un 3,85% i per l'església i el rei, un 1,92% cadascun. Si les hortalisses es tractaven d'espínacs, naps, cols, brotons blancs o verds, lletugues, raves i cebes, el tema de la divisió es podia complicar bastant. Així que fou resolt que l'aplicació de l'impost tan sols es faria a partir de 6 solcs, eres o brases de cultiu. Per 5 es pagaria mig delme i les de 4 o menys eren exemptes de pagar. S'havia de declarar aquests cultius als delmers abans d'arrancar-los i, una vegada delmats, el productor havia de guardar les parts delmades en bones condicions. Fou l'únic exemple d'un delme contractat a la mateixa vila d'origen. Quan es tractava dels mateixos productes a l'engròs, foren taxats com el vi, a 1 part de cada 11, 3 de 33.

El bestiar

La qüestió era del tot diferent pel bestiar. No tan sols no es pot dividir en parts iguals, sinó que també hi havia la possibilitat de frau

El rei David representat com un pastor, (aproximadament 1250) al Morgan Bible. L'aparença de les ovelles dista bastant dels exemplars que coneixem avui. [Fig. 185]

al traslladar, separar i ajuntar els animals vius, objectes del delme, per confondre els delmers. Igualment era freqüent que el propietari hi tengués compartits o llogats els animals, com el cas de la transhumància d'un extrem de Mallorca a l'altre. Segons López Bonet, els "Capítols del delme del

Una varietat d'ovelles modernes creades per reproduir una espècie antiga. [Fig. 186]

bestiar" eren els més detallats i extensos (2006, p. 99). El delme es pagava de la meitat de juny fins a dia 24, dia de Sant Joan, i normalment al municipi on es trobaven els animals en aquest moment.

Com que no es poden fraccionar els animals, el delme fou aplicat sobre múltiples de 15: de quinze animals, un, el 6,66%. La proporció fou d'1 de 30 pel baró i una part igual dividida entre el rei i el bisbe-capítol. Si el nombre d'animals era inferior a 30, s'havia de dividir el valor en diners i el Procurador reial tenia una tarifa de preus fixats per a establir-ne la quantitat. Traduït en diners, el baró havia de rebre 2 lliures de cada 30 i 1 lliura cadascun pel rei i per la diòcesi.

El delme de la comarca

Als segles XIII i XIV els delmes d'Alaró, Robines i Sencelles foren contractats junts com a norma; foren tres viles contigües que juntes comprenien una part important de la porció del vescomte de Bearn. Aleshores inclogueren l'àrea d'Alaró, Consell, Binissalem, Lloseta, Sencelles i Costitx d'avui. Els arxius dels delmes no són ni de bon tros complets, però ens proporcionen la informació més detallada i exacta que tenim del valor i quantia de la producció agrària als primers segles de l'època cristiana.

El producte que proporcionava més valor era el blat, produït més a Sencelles i Robines, amb menys quantitat a Alaró, on hi havia escassetat de terres planes, excepte a Consell.

"1346, 14 desembre.- Es mana al batle que del blat venal trameti 500 quarteres a la Quartera de Ciutat. De la seva banda la vila d'Alaró també volia comprar blat a Robines" (RRV2, p. 14). (Una quartera era una mesura d'àrids d'aproximament 70 litres.)

A la tardor del 1301 el cometa Halley feia una de les seves visites periòdiques al cel d'Europa. Els cometes foren considerats auguris del desastre. Aquest fresc de Giotto di Bondone, pintat als primers anys del segle, forma part d'una sèrie sobre la vida de Jesús Crist, executada en un estil expressiu descomunal a l'època. La iconografia d'aquesta escena havia estat fixada feia segles, però el cometa afegeix un pressentiment de tragèdia. [Fig. 187]

No tractem els delmes del blat, altres grans, i llegums en detall perquè Sencelles, no Binissalem, fou el seu centre de producció significativa i no podem desglossar els totals per les viles diferents. Essent el producte estrella, atragué frau i intents d'eludir els delmers. A la *Història de Sencelles i Costitx* els autors refereixen que el 15 de juliol de 1355, “[...] el governador comunica als batles de Sencelles, Alaró i Robines les queixes dels compradors dels delmes reials contra els delmers dels senyors cavallers, perquè quan aquells demanen a aquests on ha delmat responen: “anats-fio a cercar” (Sencelles p. 64-5).

Hi havia igualment denúncies de la família Torrella, el juny de 1371 per exemple, “Pere Torrella cavaller es queixa” d'emfiteutes seus “[...] qui tenen possessions a Mometa perquè treuen el blat fora en perjudici dels seus delmes i tasques” (RRV2, p. 23).

Totals històrics ...

Per tot Mallorca, l'any 1346 hi hagué la més important recaptació delmera de gra, vi, oli, bestiar i hortalisses de tot el segle XIV. Tenim documentades les quantitats per tan sols 52 anys. El 1346 hi havia 9.791,87 ll. entregades al Procurador reial des de la part forana, però a l'any següent (just abans de la pesta negra) la recaptació caigué a 1.778,09 ll. (Josep F. López Bonet, 1989, p. 41-2). A l'any 1351 el total recaptat s'havia recuperat a 6.935,35 ll. que representa el terme mitjà pel segle (p. 42).

“1351 17 juny . El rei Pere comunica al governador de Mallorca que és necessari li sia tramès l'import de 500 rals d'or que és el preu que ha pagat Bernat Palou comprador dels delmes de Rubines, Sencelles i Alaró” (RRV 2, p. 17). (Un ral tenia el valor d'una lliura.)

Aquestes desglosses i les que segueixen mostren la variabilitat de les collites i dels consegüents ingressos.

... i de gran variabilitat.

L'any 1346 el delme de cereals representava el 57,42% del total recaptat per la Procuració reial, i l'any següent caigué al 3,37%, mentre el 1351 era del 65,36% del total. El 1346, el delme del vi representava el 15,69% del total i pujà el seu percentatge fins al 39,99% l'any següent, mentre el 1351 era un més normal 22,27% (López Bonet, 1989, p. 93-4).

Aquesta caiguda era el resultat predictable en moments de mala collita per condicions climàtiques adverses. Hi hagué una tendència global de millor rendiment del delme del vi i del bestiar durant la segona meitat del segle, mentre que el percentatge del valor dels cereals davallava. Així s'havia

de mostrar un increment en dedicació a aquests cultius, atesa la percepció dels seus avantatges en rendibilitat. El cultiu de l'oliva augmentava també, però no en podem deduir molt al comparar anys de recaptació, perquè l'oli i el bestiar són productes amb una lentitud de reacció i insensibilitat a les variabilitats del clima o malalties humanes.

Parlant de vi, entre les tres viles contigües, Robines fou el productor més important, el que queda reflectit al llistar-ho per separat. Així el 1311, el primer any després de la compra de Canarrossa als hereus

Fent les tasques d'un celler. La temporada de la producció del vi és breu, però intensa. Aquest celler es troba a França. [Fig. 188]

del vescomte de Bearn, estan llistades les vendes del delme reial amb “el delme de vi de Robines 17 lliures i 5 sous” (RRV2 p. 8).

El 1327, venuts: “vi de Robines 9 lliures i 9 sous” (RRV, p. 10).

El 1343, “Pere Bru de Benisalem ha comprat els delmes reials [...] vi de Robines 36 lliures i 5 sous” (p.13).

L'any 1363 ha augmentat considerablement, “El delme reial de Robines fou venut [...] vi 132 lliures” (p. 20).

Però el 1377 poc després de l'any de sa fam de 1373-4, que veia quasi el col·lapse del delme, havia caigut a 71 lliures (p. 25).

El 1387 havia caigut encara més baix a 32 lliures després d'altres anys de fam al 1383

i 84 (p. 30). Així va tornar a només l'import de l'any 1343.

(Totes aquestes relacions són del *Noticiari de Binissalem*: RRV2.)

Pel cultiu de l'oli, després de la Muntanya, era on hi havia les recaptacions més valuoses, “segueixen en importància la zona de peu de muntanya d'Alaró-Robines-Sencelles” (López Bonet, 1989, p. 100).

L'any 1311, el primer delme reial de “l'oli 385 quartans* venuts a raó de 2 sous valen 38 lliures i 10 sous” (RRV2 p. 8) per tots tres pobles.

El 1327, “oli d'Alaró i Robines 420 quartans” (RRV2 p. 10).

El 1343, “l'oli 800 quartans” (RRV2 p. 13).

El 1387, “l'oli de les tres parròquies; 31 lliures” (RRV2 p. 30).

A pesar d'aquest aparent mal resultat, tenim una altra estimació en una causa de l'any 1384 per “l'alqueria de Mometa” que no era afectada pel delme reial. “Es diu que l'alqueria produïa 4.000 quartans d'oli” (RRV2 p.29). Aquests són tots els anys dels que tenim xifres del delme de l'oli.

Tenim molt poca informació sobre la recaptació del delme del bestiar al segle XIV, però, com el procediment era fet al mes de juny, és possible que hi hagués relativament pocs animals afectats a Binissalem ja que, en el moment de delmar, molts ramats havien marxat durant la collita de grans i hortalisses.

Practicar l'agricultura a l'època era muntar en una veritable muntanya russa.

Examinant “l'evolució total d'ingressos de la Procuració Reial, exclosos rebuda extraordinària, varis i excepcionals”, declara López Bonet, “ens apropa al disseny de les fases conjunturals tot al llarg del segle (XIV)” i conclou “[...] tots els indicadors i notícies que coneixem ens informen que les dècades entre 1312 i 1340 [...] i 1350 a 1371 foren de bons anys pel conreu, mentre la resta del segle era quasi excepcional que hi hagués una bona collita un de cada tres anys [...]” (1989, p. 135).

(*)
1 quartà era 4,145 litres i el delme aplicat era el 8%.

FONTS CITADES

- _ Josep Francesc López Bonet, "Fiscalitat i producció agrària: la percepció del delme a Mallorca" *Comprar, Vendre i Pagar el Rei, Els impostos indirectes al Regne de Mallorca (segles XIV-XV)* El Tall editorial, 2006
- _ J. F. López Bonet, "Dominis seculars, patrimoni eclesiàstic i rendes decimals a la Mallorca Cristiana", *Mayurqa*, 22:1, 1989
- _ RRV2
- _ Jaume Sastre Moll, "Les rendes reials i de la porció de Gastó de Bearn. La seva estructura i valoració", *Mayurqa* 27, 2001
- _ *Sencelles*
- _ Josep F. López Bonet, *La Riquesa de Mallorca al segle XIV*, 1989

FIGURES CREANT BINISSALEM

CAPÍTOL 27

- [181] Detall d'una gravat de la collita de blat, *Holinshed's Chronicles* (vers el 1577) Hulton Archive/Getty Images
- [182] *The Queen Mary Psalter*, (1310-1320) Royal 2 B VII f.81v, The British Library
- [183] Valentina Sannicolo, (12.04.2014) 'Olive olea branch', <http://www.cepolina.com/olive-terraces-field.html>
- [184] "autunno,Taccuino_Sanitatis,_Casanatense_4182..jpg" [http://commons.wikimedia.org/wiki/File:29-](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:29-autunno,Taccuino_Sanitatis,_Casanatense_4182..jpg)
- [185] *The Morgan Bible*, Ms M. 638 (vers el 1250) França, The Pierpont Morgan Library, New York, http://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_England_in_the_Middle_Ages#mediaviewer/File:Pipeandbell david.png
- [186] Jacob sheep, <http://www.coldvalleyfarm.com/theflock.php> , consulta del 14.08.2015
- [187] Giotto di Bondone, "Adoració dels Magi", Cappella degli Scrovegni (1303-5) Padua, Itàlia
- [188] "Fouillage and entonnage", *Livre d'Heures Jean Marion*, 1500, Munich, referència no esbrinada, https://farm4.staticflickr.com/3881/15382032681_4066c8a649_b.jpg, consulta del 14.08.2015

Creant la vila de Binissalem

Un mosaic de cent-cinquanta anys del Regne de Mallorca,
des del 1231

Pel que fa a les imatges, fotografies i il·lustracions: Atès que algunes fotografies, imatges i il·lustracions contingudes en aquesta obra han estat realitzades per tercers, la reutilització i difusió d'aquestes no està coberta per la llicència Creative Commons ni per cap altra llicència, per la qual cosa la seva utilització serà responsabilitat de la persona que en faci ús. En cas que un tercer trobàs que en aquesta obra s'ha fet un ús no autoritzat de les seves imatges, fotografies o il·lustracions pregam que es posi en contacte amb info@creantbinissalem.com per a la seva retirada o correcció.